

Zoekt & Gijzelt

G.M. Tuk

Zoekt & Gijzelt

Gerard Tuk

2015

Delft

Zoekt & Gijzelt

Copyright © 2015

Auteur: Gerard Tuk

Omslagontwerp en -foto: Gerard Tuk

Auteursfoto: Karin Tuk

Camera: Nikon D7100

Lens: Sigma 70-200mm F2.8 EX DG

Druk: www.pumbo.nl

NUR-code 713 (religieuze cadeauboekjes)

Lettertypen:

- tekst: Gentium Plus (10 punts)
- boektitel: BibleScript
- hoofdstuktitels: Broken 15 (50 punts)

ISBN 978-90-823962-0-1

www.boekenbestellen.nl/boek/zoektengijzelt

www.zoektengijzelt.nl

Niet alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftuurlijke toestemming van de uitgever.¹

Inhoud

Aanwijzing	11
Rollen.....	15
Enige Troost.....	19
Probleem	24
Opengedaan	29
Voorzichtigheid.....	32
Verstaander	36
Almachtig.....	40
Onfeilbaar	44
Betrouwbaar	46
Ongeschonden.....	51
Doopvont.....	53
Duisternis	58
Kip	63
Paradijs	68
Echt	72
Huwelijk	74
Jawoord	77
Samenwonen	80
Hand in Hand.....	83
Hun Hebben.....	86
Lichaamstaal.....	90
Klikken.....	93
Voorbede.....	96
Vierde Bede	101
Bank	105
Goedertierenheid.....	109
Hervormd.....	111
Tegenstem	115
Stomme Beelden	117

Waarom	122
Daarom	127
Godslastering.....	129
Middelpunt	133
Gelijk	135
Geborgenheid	139
Fout	144
Pijn	148
Liefhebben	152
Samuel	155
Lehitraoth	157
Opperzangmeester	161
Drieletterig	165
Leer Ons.....	168
Heiden.....	173
Maagdelijk.....	176
Kameelhaar	181
Pilatus	185
Begraven	188
Pistachenoten.....	193
Liefdegeur	197
Kleinzieligheden	200
Eigenlijk.....	205
Zin	209
Spijt	211
Oogjes.....	215
Verzoeken	219
Twijfel.....	222
Zalig.....	226
Tenslotte	231
Slotzin.....	235
Zegen	240

Aanwijzing

'Tip aan lezer: niet aan 1 stuk door lezen, maar een enkel hoofdstuk p/keer'

Wekenlang lag dat briefje naast mijn toetsenbord, met de op- en aanmerkingen van iemand die dit boek al gelezen had voordat het bestond. Althans, een proefeditie ervan. Het zinnetje stond onderaan het bovenste blaadje. Als een conclusie, een slotsom.

Waar sommige schrijvers hun boeken beginnen met een dankwoord, vang ik maar aan met het overnemen van de aangereikte raad. Dat kun je een erbetoon noemen. Of plagiaat.

Het lijkt mij voor de lezer inderdaad het prettigst om dit boek niet in één en dezelfde adem uit te lezen. Volstaan met eenmaal daags zou ook kunnen, want de stukjes hebben iets weg van columns die je leest in een krant en meditatie in een dagboekje. Ze zitten er een beetje tussenin: tussen wereld en kerk, tussen wal en schip. Soms zijn ze heel serieus bedoeld en soms veel minder. En die aanwijzing is eigenlijk nog wezenlijker dan dat je deze pil niet in één keer naar binnen moet werken.

Oordeel zelf hoeveel stukjes u per dag mag hebben. Raadpleeg uw dokter bij twijfel. Of liever nog uw dominee, want er staan ook wel zaken in die je van hem of haar niet zult horen.

'Dat wordt dus geen theologisch boek', zei diezelfde vriend die de proefeditie las nadat ik hem had uitgelegd wat mijn plannen met *Zoekt & Gijzelt* waren. En dat had hij goed begrepen. Ik ben geen theoloog, maar hogeschooldocent Informatica. Ik heb Technische Natuurkunde gestudeerd en ben programmeur geweest. Hard en exact. Maar ik kom ook al jaren wekelijks in de kerk en heb affiniteit met taal. Ik schrijf graag en kennelijk goed genoeg om ooit gevraagd te zijn als wijkredacteur voor het *Protestants Kerkblad Delft*. Vanuit diezelfde liefde voor taal buig ik mij bij vlaggen tenen-

krommend over afstudeerverslagen. Want neemt u van mij aan: niet elke Informatica-student van begin twintig heeft veel op met Nederlands.

Met Bijbelteksten ook niet trouwens.

‘Tenenkrommend’ is een voorbeeld van een woord dat tot een hoofdstuk in deze bundel had kunnen leiden. Ik was al een aardig eind op weg, toen ik me afvroeg wie mijn tenen nu eigenlijk kromt. Volgens mij doe ik dat zelf. En toch noem ik een afstudeerverslag dat taalkundig de plank mist ‘tenenkrommend’. Dan zou het dus die kromme tekst zijn die kromt.

Zoekend in de Bijbel ontdekte ik dat ‘teen’ en ‘tenen’ in dertien verzen voorkomen. Alleen maar in het Oude Testament. Vingers vind je wel in het Nieuwe: precies tien keer. Wijst dat ergens op?

Laten we het bij die tenen houden. Een voorbeeld.

*Er was opnieuw oorlog in Gath. Er was een man van grote lengte die zes vingers aan zijn handen had en zes tenen aan zijn voeten, vierentwintig in getal. Ook deze was bij Rafa geboren.*³

Kreeg ik bij ‘tenenkrommend’ al een grijns op mijn kaken, nu sla ik echt op mijn dijen! Ik krabbel achter mijn oren, frons mijn wenkbrauwen. Als je zes vingers en zes tenen hebt, hoeveel vingers-en-tenen heb je dan? Twaalf! Dat snapt een kind van zes. Misschien recht een lezer nu de rug, schudt hij het hoofd en verzucht: ‘Ja, dat snapt een kind van zes. En de schrijver van dit boek is 46 en ondanks een academische opleiding te dom om te snappen dat ze zes vingers aan elke hand bedoelen.’

Nou ja, dat vermoed ik wel, maar waarom zou een *logische* lezing van een Bijbeltekst de juiste zijn? In dat Boek waar eersten de laatsten zijn, waar je na het delen van broden en vissen meer overhoudt dan het aantal waarmee je begon, moet ik daar teksten letterlijk nemen of niet? Moet ik wat ingaat tegen mijn verstand schrappen of juist laten staan?

³ 2 Samuël 21: 20 (HSV)

Zoekt & Gijzelt is geschreven door iemand die in werk en kerk te maken heeft met *geloof, taal en logica*. Het lijkt weleens of dat drie aparte werelden zijn. De lezer neem ik mee op ontdekkingsreis. Als regel gaat dat spelenderwijs, maar wat is wijs en wat zijn de spelregels?

Meestal gaan de stukjes als volgt. Ik kom met een woord en tik dat in bij een Zoekmachine die Bijbelteksten doorspit. Soms vindt de computer veel en soms helemaal niets of precies één tekst.

Als je ontdekt dat het woord ‘opmerkelijk’ in geen van de ingeburgerdeⁱⁱ Bijbelvertalingen voorkomt, dan is dat opmerkelijk. Maar zegt het ook iets? Opvallend is het, meer waarschijnlijk niet. Dat een woord in geen enkele vertaling wordt gebruikt, wil nog niet zeggen dat het on-Bijbels is. Neem ‘vergevingsgezind’: dat kom je nergens tegen. Geen enkele ‘gezindheid’ zul je vinden in de Statenvertaling, terwijl ‘gezondheid’ niet in de NBG staat.

Dat het woord ‘besnijdenis’ maar één keer in het Oude Testament wordt aangetroffen, had ik eerlijk gezegd niet verwacht.

Veelal beperkt het zoeken zich tot vier vertalingen die in het volgende hoofdstuk aan het publiek zullen worden voorgesteld. Maar de echte beperking zit niet in het viertal, maar in het feit dat het speuren naar letterlijke woordjes een bedenkelijke manier van zoeken is. ‘Bedenkelijk’: dat woord staat alleen in de NBG-vertaling, één keer⁴ om precies te zijn.

Wellicht hebt u de inhoudsopgave hiervoor al doorgenomen en vroeg u zich af wat u te wachten staat. Dat varieert nogal. We zullen het soms hebben over woorden die nooit in de Bijbel staan terwijl je dat wel zou verwachten. ‘Onfeilbaar’, ‘kip’ en ‘jawoord’ zijn daar voorbeelden van. Er zijn er ook die je in bepaalde vertalingen niet tegenkomt. Dat het woord ‘echt’ nooit wordt aangetroffen in de NBG-vertaling, is iets wat mij verbaasde. De woorden ‘voorzichtigheid’, ‘oogjes’ en ‘opperzangmeester’ worden alleen

⁴ Handelingen 27: 9 (-NBG)

maar gebruikt in de Statenvertaling. Merkwaardig genoeg staan normale woorden als ‘probleem’ en ‘fout’ alleen in de Nieuwe Bijbelvertaling. Net als ‘medemens’.

De Statenvertaling is door haar respectabele ouderdom soms verstoken van woorden die behoorlijk alledaags zijn. Zij ontbeert ‘willekeurig’, ‘halverwege’ en ‘alledaags’. Voorwaar heel normale Nederlandse woorden.

Ach, wat is normaal? Alleen in de NBV zul je ‘normaal’ tegenkomen.

Regelmatig staan we in dit boek stil bij woorden die maar op één plaats in de Bijbel staan, soms zelfs maar in één vertaling. ‘Geborgenheid’ en ‘hervormd’ hebben zelfs aanleiding gegeven tot een apart hoofdstuk. Maar een woord als ‘wantrouwen’ kom je ook maar in één Bijbelvers⁵ tegen.

Dit hoofdstuk is nu op de vierde pagina en we hebben per ongeluk al een paar woorden gebruikt die precies één keer in de Bijbel staan. ‘Wenkbrauwen’ bijvoorbeeld staat in één vers⁶ in vier vertalingen. Maar vooral de woordjes die je precies één keer in één vertaling⁷ tegenkomt fascineren mij. Zoals ‘ingeburgerd’, op de vorige pagina.

Ik hoop dat u veel plezier beleeft aan dit boek en dat het lezen ook leerzaam zal zijn. ‘Leerzaam’: geen enkele vertaling; ‘plezier’ alleen NBV.

‘Aanwijzing’: het leek me een mooi woord om mee te beginnen, alleen al alfabetisch. Bij het zoeken kwam ik erachter dat het 21 keer voorkomt in de Nieuwe Bijbelvertaling (bijna altijd in het Oude Testament) en acht keer in de Herziene Statenvertaling (bijna altijd in het Nieuwe Testament). Heb ik daar iets aan? Kan ik daar iets mee?

Nee.

Nou ja, de eerste poging mag best mislukken, toch?

⁵ 1 Samuel 18: 9 (-NBG en -NBV)

⁶ Leviticus 14: 9

⁷ Deuteronomium 4: 25 (-NBG)

Enige Troost

Wat is uw enige troost, beide in het leven en sterven?^x

Er is een tijd geweest dat bovenstaande vraag aan catechisanten werd gesteld. De bedoeling was dan dat ze spontaan en eerlijk het volgende antwoord gaven.

Dat ik met lichaam en ziel, beide in het leven en sterven, niet mijn, maar mijns getrouwen Zaligmakers Jezus Christus eigen ben, Die met Zijn dierbaar bloed voor al mijn zonden volkomenlijk betaald en mij uit alle heerschappij des duivels verlost heeft, en also bewaart, dat zonder den wil mijns hemelsen Vaders geen haar van mijn hoofd vallen kan, ja ook, dat mij alle ding tot mijn zaligheid dienen moet; waarom Hij mij ook door Zijn Heiligen Geest van het eeuwige leven verzekert, en Hem voortaan te leven van harte willig en bereid maakt.^{xi}

Zelf heb ik die tijd niet meegemaakt; ik zou er ook moeite mee hebben gehad. Niet dat ik het antwoord niet uit mijn hoofd geleerd gekregen zou hebben. Mijn geheugen was in mijn tienerjaren zo slecht niet, als ik het me goed herinner. Maar bij de vraag naar mijn enige troost zou ik één antwoord willen geven. Er kan er maar één de enige zijn en dat geldt ook voor troost.

Nu zou je kunnen zeggen dat een zin met zeven komma's nog steeds één antwoord is, maar dat bevat dan wel meer dan één troost. Alleen al het woordje 'ook' geeft aan dat het er niet maar eentje is.

Laten we al die troostrijke gedachten eens opnoemen.

1. Mijn lichaam is het eigendom van Jezus.
2. Mijn ziel is eigendom van Jezus.
3. Dat geldt voor mijn leven, maar ook voor mijn sterven.

4. Mijn Zaligmaker is trouw.
5. Hij heeft voor mijn zonden betaald.
6. Hij heeft mij verlost van de duivel.
7. Hij bewaart ons.
8. Zonder de wil van mijn Vader? Geen haar op mijn hoofd!
9. Werkelijk *alles* dient tot mijn zaligheid.
10. De Heilige Geest werkt in mij.
11. Ik ben zeker van eeuwig leven.
12. God maakt mij bereid om voor Hem te leven.

Negen komma's, twaalf bemoedigingen: dan kun je toch niet van de *enige* troost spreken?

Wie het antwoord opsplijt, ziet dat sommige van die twaalf delen een wat andere lading hebben dan andere. Dat ik zeker ben van eeuwig leven, is van een andere orde dan dat die ene haar in de wasbak daar door Gods wil terechtgekomen is. Of in ieder geval niet buiten zijn wil om.

Het aardige van het antwoord in mootjes hakken, is dat je gaat zien dat zo ongeveer alle delen van het Onzevader terugkomen. Met de Heilige Geest, de Trooster, als toegift. Het lijkt wel of zondag 1 een ouverture is op de finale van de zondagen 45 tot en met 52.

Het zal je maar gevraagd worden: 'Wat is uw enige troost?'

'Welk antwoord wilt u horen, dominee? Van Heidelberg, van mijzelf, of van de Bijbel?'

'Doe maar van de Bijbel, dan weten we tenminste zeker dat het waar is.'

De jeugd van tegenwoordig heeft internet op de mobiele telefoon en kan met een paar vegende duimbewegingen alle antwoorden oprapen. Dat hadden wij vroeger niet, op een regenachtige dinsdagavond in november, in een maffe consistoriekamer.

In de NBV en de NBG komen de woorden ‘enige troost’ niet als onlosmakelijk paar voor, maar de al dan niet herziene Statenvertaling vindt dit koppel wel.

Eén enkele *hit* op ‘enige troost’: zie je nou wel dat er maar eentje is!

*Indien er dan enige vertroosting is in Christus, indien er enige troost is der liefde, indien er enige gemeenschap is des Geestes, indien er enige innerlijke bewegingen en ontfermingen zijn...*⁹

Ho, wacht: hier staat niet *dat* er een enige troost is, maar er wordt een *voorwaarde* gesteld: *indien* er enige troost is. Bovendien gaat het niet om *de* enige troost of *mijn* enige troost, maar om troost in een zeer geringe hoeveelheid. ‘Al is er maar een heel klein beetje...’

סלה

Je kunt je afvragen of je op zoek naar enige troost het woord ‘enige’ moet meenemen in je zoektermen. Als er toch maar één troost is, dan heb je aan dat woord zelf voldoende.

Tientallen *hits* vind je ermee, wat geen verbazing wekt, want als er *iets* is wat mensen door de generaties heen in de Bijbel gezocht en gevonden hebben, dan is het wel *troost*. De vraag is wel of het telkens dezelfde troost betreft waar zondag 1 van de Heidelbergse Catechismus het over heeft.

Laten we eens een paar zoekresultaten op een rij zetten.

‘Deze zoon,’ zei hij, ‘zal ons troost geven voor het werken en zwoegen dat ons deel is omdat de HEER het akkerland heeft vervloekt.’¹⁰

Dat gaat over een zoon met een kleine letter: de pasgeboren Noach.

⁹ Filippenzen 2: 1 (SV)

¹⁰ Genesis 5: 29 (NBV)

*Toen bracht Isaak haar in de tent van zijn moeder Sara^{xii}, en hij nam Rebekka, en zij werd hem tot vrouw, en hij kreeg haar lief. Zo vond Isaak troost na de dood van zijn moeder.*¹¹

Natuurlijk kun je achter deze oudtestamentische voorbeelden de hand van God zien, ook al gaat het dan via Noach en Rebekka. Maar is dit nog steeds wat ze in Heidelberg bedoelden?

Laten we verder zoeken in het Nieuwe Testament.

*Aristarchus, mijn medegevangene, laat u groeten, en Marcus, de neef van Barnabas (...) en Jezus genaamd Justus, de enigen uit de besnedenen, die mijn medewerkers zijn voor het Koninkrijk Gods, en die mij dan ook tot troost zijn geweest.*¹²

Ook hier geldt: achter de mensen die met name genoemd worden, zit meer dan menselijk meewerken en menselijke liefde. Maar kun je, als je de Bijbel serieus neemt, volhouden dat er maar één troost is?

In het antwoord op vraag 1 van de HC telden we negen komma's; in de vraag zelf staat er ook eentje. Zou daar soms het probleem zitten? Als we die komma nou eens weglaten... Dan staat er: 'Wat is uw enige troost *beide in het leven en sterven?*' Welke troost houdt het nog vol nadat wij onze laatste adem uitblazen? Ja, dat verandert de zaak. Want Noach, Rebekka, Aristarchus, Marcus en Justus kunnen bij elkaar nog zoveel troost bieden: het houdt een keer op met ze.

Ach, wat bekommer ik me om die komma. Laat toch staan, en lees die bijzin als een toelichting, een hint om het goede antwoord te vinden. Dan is wat de Catechismus antwoordt zo vreemd nog niet.

¹¹ Genesis 24: 67 (NBG)

¹² Kolossenzen 4: 10-11 (NBG)

Toch blijft de vraag of het antwoord ook echt het onze is. Gevraagd wordt naar *uw en mijn* troost. En ik moet nog zien dat de gemiddelde catechisant, als je zou vragen om in eigen woorden te vertellen waar hij of zij troost uit put, met iets van gelijke strekking zou komen.

Laten we nog een laatste zoektocht ondernemen: de Groot Nieuws Bijbel, die heeft doorgaans formuleringen die nog aardig op onze eigen woorden lijken. Ook die vertaling heeft één *hit*, maar dan een gans andere.

*Job antwoordde: 'Luister toch eindelijk eens naar mij; dat zou mijn enige troost zijn. Geef me de kans om uit te spreken; daarna kun je lachen wat je wilt.'*¹³

In alle andere gangbare vertalingen van dit vers wordt ook van 'troost' of ' vertroostingen' gesproken, maar Groot Nieuws zegt dat dit de *enige* is.

Althans, Job zegt dat *volgens deze vertaling*. Waar halen ze dat 'enige' vandaan? Zouden de vertalers hier stiekem hun eigen frustraties over opgedreunde catechismuslesjes door hebben laten klinken?

De kans om uit te spreken: ik zou het een prachtige naam vinden voor een catechesemethode.

¹³ Job 21: 1-3 (GNB)

Onfeilbaar

‘Weet je hoe je rooms-katholieken kunt stangen?’

Een collega vroeg het me, tijdens het middagmaal, nadat eerder al aan een andere collega, die moslim is, gevraagd was waarom een varken een onrein dier is. Terwijl ik de stellige indruk had dat de vraagsteller daar *totaal niet* in geïnteresseerd was. Die hoopte alleen maar een antwoord te krijgen dat reeds bestaande opvattingen over de Islam zou bevestigen.

In zekere zin lijken ongelovigen sprekend op gelovigen: gedreven door hun twijfels zoeken ze naar bevestiging.

‘Weet je hoe je rooms-katholieken kunt stangen?’

Ik zei dat ik geen enkele behoefte had om rooms-katholieken te stangen en dus ook niet geïnteresseerd was in het antwoord. Kreeg ik het toch! Het deed mijn waardering voor Jehova’s getuigen toenemen. Die gaan altijd gewoon weg als je zegt geen belangstelling te hebben. En nog vriendelijk ook. Maar deze boodschapper ging onomzeilbaar verder.

‘Dan moet je zeggen dat ze geloven dat de paus onfeilbaar is en dat...’

‘Dat geloven ze helemaal niet.’

Ik liet mijn collega niet uitpraten. Waarom zou ik? Mijn beleefde poging om het gesprek te beëindigen had al gefaald, dus ik verlaagde me maar tot zijn niveau van wederzijds respect, of het gebrek daaraan.

‘Rooms-katholieken geloven helemaal niet dat de paus onfeilbaar is’, sprak ik langs hem heen. ‘Ze geloven alleen dat de uitspraken die hij *ex cathedra* doet onfeilbaar zijn. En die doet hij maar hoogst zelden.’

De spreker – het woord ‘gesprekspartner’ dekt de lading niet – ging ongestoord verder. De monoloog zou geen andere wending krijgen dan hij zich had voorgenomen. Het door mij gezegde was ongehoord.

‘Dan moet je vragen *wie nu eigenlijk zegt* dat de paus onfeilbaar is, en dan blijkt dat de paus zelf te zijn, maar dat zegt natuurlijk niets want...’

Ik onderbrak weer – wie redeloos is kun je niet in de rede vallen – en vertelde dat wij docenten wat dat betreft niet veel beter in elkaar steken. Als een student mijn tentamenvragen anders beantwoordt dan ik zelf zou doen, dan reken ik het zijne fout en ga ik niet aan het mijne twijfelen.

Maar wie zegt dat ik er niet naast zit?

Zo zwetsten we volledig langs elkaar heen. We maakten allebei een praatje, ieder het zijne. Mijn interrupties waren niet hinderlijk, want we luisterden toch niet naar elkaar. Het was in zekere zin een zinvol gesprek. Ik werd namelijk bevestigd in mijn vooroordeel dat het zelden verschil maakt wat je zegt. De vraag of ik wist hoe je een roomse broeder zou moeten stangen: het antwoord deed er niet toe. Het tegenspreken van de leer van de onfeilbaarheid: geen enkel effect.

Later zocht ik het na op *Wikipedia*, de bron die niet *alles* weet, maar wel meer dan ik.

Als een paus iets ‘ex cathedra’ afkondigt, dan heet hij onfeilbaar te zijn. Sinds het Eerste Vaticaans Concilie in 1870 het dogma van de onfeilbaarheid heeft afgekondigd, heeft slechts eenmaal een paus ex cathedra gesproken, namelijk Paus Pius XII, die in 1950 het dogma van de tenhemelopneming van Maria afkondigde.^{xxv}

Eén keertje maar... ik vraag me af hoe vaak ik in mijn korte leven al van mezelf gedacht heb dat ik er onmogelijk naast kon zitten.

Als protestant denk ik: die tenhemelopneming van Maria, daar staat in de hele Bijbel niets over. Maar het geloof van rooms-katholieken gaat verder dan Paulus en Petrus. Protestanten geloven gewoon minder.

Maria-Tenhemelopneming: ik heb het niet eens in de Zoekmachine getikt, want ik geloof het zo wel dat dat nergens in de Bijbel voorkomt.

‘Onfeilbaar’ ook niet trouwens.^{xxvi}

Duisternis

Vanaf de kansel zei de predikant dat God de duisternis geschapen had.

Dat zijn van die momenten waarop de dominee en de ingenieur, de theoloog en de natuurkundige, met elkaar in botsing komen. Gelukkig gebeurt dat alleen in het hoofd van die natuurkundige ingenieur, want zo'n botsing moet je niet uit de hand laten lopen. Nooit gaan roepen tijdens een kerkdienst. Tenzij je daartoe geroepen bent.

Die voorganger heeft gelijk! Want *scheppen*, dat is het terrein van de theologie. Pas nadat alles geschapen is, is er sprake van natuurkunde. Net zoals je pas van biologie spreekt als er leven in het spel is, spreek je pas van natuurkunde als de schepping voltooid is. Vóór den beginne waren er geen natuurwetten en de schepping^{xxxvii} zelf is een soort overgangsfase.

God schiep ook de duisternis, zei hij. En ik snapte daar geen snars van. Wat was er dan voor die tijd? Of beter gezegd: wat schoot de wereld er mee op dat de duisternis het levenslicht zag? Eerst was er niks en toen alleen duisternis: wordt het daar beter van?

De predikant had Genesis 1 goed gelezen want hij wees ons erop dat God het licht *goed* noemde en dat Hij zo iets positiefs over de duisternis niet gezegd had. Dat kon ik volgen. Maar waar haalde hij nu vandaan dat die duisternis *geschapen* was?

Het komt vaker voor dat ik dominees niet kan volgen. Toen de Bijbel in Gewone Taal verscheen, schreef ds. Wim Jansen, vrijzinnig hervormd predikant te Delft, een artikel in *Trouw*.

De bijbel heeft een bepaald 'taaleigen' dat zich niet laat verloochenen. Hoe bedenkt iemand het in Godsnaam om 'ark' met 'boot' te vertalen? Een ark is geen boot! Sterker nog, het van oorsprong Egyptische woord heeft nooit de betekenis van 'vaartuig', maar veeleer 'doodskist'. Hetzelfde woord zien we bij het zogenaamde

biezen mandje waarin Mozes dreef. En het zal aan eenieder duidelijk zijn wat de achtergrond is van dit beeld. Dit geldt ook voor het gebruik van ‘maken’ in plaats van ‘scheppen’. Het typische Bijbelwoord ‘scheppen’ is nu net precies geen maken. God maakte de wereld niet. God scheidt orde in de chaos. Dat is wat het verhaal in Genesis wil vertellen.^{xxxviii}

In den beginne vond ik het stuk lezenswaardig. Dat Noach en Mozes beiden in hetzelfde ding dreven, zij het in een andere maat: dat had ik best als kind al willen leren. Lof dus, aanvankelijk! Maar toen de auteur met ‘God maakte de wereld niet’ alle vertalingen in één keer afviel, haakte ik af. Dat God hemel en aarde gemaakt heeft, staat niet alleen in de Tien Geboden, maar ook in heel veel andere teksten⁴⁶ in alle gangbare vertalingen.

Door de jaren heen heeft zich een verbazing van mij meester gemaakt. Waar ik in mijn werk als programmeur en hogeschooldocent vaak te maken had met begrippen als *pair programming*, *code reviews*, tweede examinerator en andere vier-ogenprincipes, krijg ik bij theologen soms de indruk dat ze hun preken en artikelen door *helemaal niemand* laten nalezen voordat ze die met de meute delen. De aarde niet gemaakt maar geschapen... kom op zeg!

Ho wacht, nu ga ik zelf te hard. Jansen zei niet dat God de *aarde* niet geschapen zou hebben, maar dat Hij de *wereld* niet geschapen zou hebben. Die twee worden vaker door elkaar gehaald: ‘aarde’ en ‘wereld’.

De wereld, is die gemaakt of geschapen? Zoeken op ‘geschapen’ levert maar één vers op in twee vertalingen. Niet in Genesis overigens.

*heeft Hij nu in het laatst der dagen tot ons gesproken in de Zoon, die Hij gesteld heeft tot erfgenaam van alle dingen, door wie Hij ook de wereld geschapen heeft.*⁴⁷

⁴⁶ Exodus 20: 11, Exodus 31: 17, 2 Koningen 19: 15, 2 Kronieken 2: 12, Nehemia 9: 6, Jesaja 37: 16 Jesaja 44: 24, Jeremia 10: 11, Jeremia 32: 17, Handelingen 14: 15, Handelingen 17: 24, Openbaring 14: 7. En natuurlijk in de Psalmen 115: 15, 121: 2, 124: 8, 134: 3, 146: 6

⁴⁷ Hebrreeën 1: 2 (NBG)

Zuchtend zie ik de dat de andere twee vertalingen hier ‘gemaakt’ vertalen. Lastig hoor, dat scheppingswerk.

In de Herziene Statenvertaling zocht ik naar ‘schiep’ en ik vond het acht keer, alleen in de eerste vijf hoofdstukken van de Bijbel. Als u een keer niets te doen hebt, moet u die scheppingsversies van de HSV en de BGT eens naast elkaar leggen. Zoek de verschillen, zie hoe creatief vertalers zijn! De HSV spreekt expliciet over ‘geveleugelde vogels’. De ongeveleugelde vogels zijn kennelijk niet geschapen. Dat klopt ook wel: je ziet er nooit eentje.

Waar ds. Jansen over de eerste regel struikelde, verbaast mij de tweede.

*De aarde was leeg en verlaten. Overal was water, en alles was donker. En er waaide een hevige wind over het water.*⁴⁸

Verlaten? Iets kan alleen verlaten zijn nadat iedereen weggaat. Wie waren er voor de Schepping dan op aarde? En waar is de Geest Gods gebleven? In mijn beleving is ‘de Geest Gods’ iets anders dan een stevige bries.

Trouwens: dat er duisternis over de watervloed lag, is toch ook heftiger dan dat alles donker was. Een zaklamp was hier heus geen oplossing.

Pas toen ik het woord ‘geschapen’ intikte, vond ik veel meer.

*Want door Hem zijn alle dingen geschapen, die in de hemelen en die op de aarde zijn, die zienlijk en die onzienlijk zijn, hetzij tronen, hetzij heerschappijen, hetzij overheden, hetzij machten; alle dingen zijn door Hem en tot Hem geschapen.*⁴⁹

Alle dingen, zichtbaar en onzichtbaar. Niets is zo onzichtbaar als duisternis. En toch blijft het natuurkundig aan me knagen. Duisternis, dat is toch gewoon de *afwezigheid* van licht? Net zoals kou de afwezigheid van warmte is en stilte de afwezigheid van geluid?

⁴⁸ Genesis 1: 2 (BGT)

⁴⁹ Kolossenzen 1: 16 (SV)

Licht is elektromagnetische straling met een bepaalde golflengte. Het bestaat uit *fotonen* die ergens op terecht komen, bijvoorbeeld op je netvlies. En duisternis, dat is dus dat bijzondere geval waarin het aantal golfjes of het aantal fotonen exact gelijk is aan nul.

Ik probeer mij dat weleens voor te stellen. Hoe het heelal eruit zag voor de schepping, nog voordat de duisternis geschapen werd. Een heelal met geen enkele druppel water, geen enkel stofdeeltje, geen enkel molecuul, geen foton, elektron of eencellig wezen. He-le-maal niets. Hoe zal dat eruit gezien hebben? Niet, denk ik. Dat zag er niet uit. Dat gaf ook niets, want er was niemand om te kijken. Behalve dan God, die alle dingen ziet. Maar er waren geen dingen.

Toen ik nadacht over het feit dat duisternis de afwezigheid van licht is en stilte de afwezigheid van geluid, gingen mijn gedachten naar opnames die ik twintig jaar geleden meemaakte met een jongerenkoor. Wij zouden liederen zingen in een leeg en schaars verlicht kerkgebouw. Er stonden microfoons opgesteld en ergens in de zaal zat iemand met een koptelefoon op, gebogen voor en over een videorecorder. Ja, een videorecorder; dat hoorde u goed. Zo ging dat in het begin van de jaren negentig, aan het einde van de vorige eeuw. Bandrecorders waren al verouderd en DAT-recorders hadden hun intrede nog niet gedaan, laat staan de cd-brander. Het audiospoor van die VCR had een betere geluidskwaliteit dan het cassettebandje. Vandaar die video, ziet u.

Toen wij onze liederen opnamen, moesten we tussen het zingen door ook stukjes stilte opnemen. Dat betekende dat iedereen zijn mond hield, probeerde zo zachtjes mogelijk te ademen, niet met zijn schoenen te kraken of met haar rokken te ruisen en heel stilletjes die recorder te laten opvangen wat er in de kerkzaal hing. Eigenlijk was dat niets, want het was stil. En toch klonk het anders dan een lege videoband. Een stille kerkzaal heeft een

eigen klank. Dat luisterde zelfs zo nauw, dat die stilte diende te worden opgenomen *terwijl* wij daar geruisloos stonden.

Toch was het in dat kerkgebouw niet echt stil. Wie ooit in een zogenaamde ‘dode kamer’ geweest is zoals ze die aan de TU Delft hebben, die snapt wat ik bedoel. Zo’n ruimte waarin 99% van alle geluidsgolven wordt gedempt door de wanden. Waar je iemand nauwelijks meer kunt verstaan als hij met zijn rug naar je toe staat te praten. Waar je je oren hoort suizen. Of liever gezegd: waar het hardste geluid dat je oren opvangen het ruisen van je eigen bloed en het kloppen van je hart is.

Voor mensen is het onmogelijk om ooit de stilte te horen. Maar toen ik eens in een metro in Noord-Hollandse tunnelbuis zat terwijl alle stroom uitviel, was het wel echt donker. De mensen om me heen niet echt stil trouwens.

סלה

De hele Bijbel door is er sprake van duisternis, in totaal meer dan honderd keer. Toch zijn er maar drie Bijbelboeken waarin het woord vaker dan vijf keer voorkomt: in Jesaja en in Psalmen beide twaalf maal. Maar het Bijbelboek Job spant de kroon: maar liefst vijf maal vijf keer wordt daar het woord ‘duisternis’ genoemd.

*Hij heeft mijn weg versperd, zodat ik er niet door kan gaan, en op mijn paden heeft Hij duisternis geplaatst.*⁵⁰

Job zegt niet dat God het licht wegnam, maar dat Hij *duisternis plaatste*. Misschien is duisternis toch meer dan afwezigheid van licht.

Misschien is het zelfs nog wel minder.

⁵⁰ Job 19: 8 (HSV)

Kip

‘Wat was er eerder, de kip of het ei?’

Er zijn mensen die menen dat deze vraag niet te beantwoorden is. Men spreekt dan wel van het *kip-en-eiprobleem*. De kwestie is zo bekend dat *Wikipedia*, dat vermoedelijk zelf naar deze zaak vernoemd is, er melding van maakt. De eerste editie van de internet-encyclopedie, zo wordt beweerd, heette *Wie-kip-ei-a*, waarbij ‘a’ een afkorting was voor ‘antwoord’. Er zijn papyrusrollen gevonden waar nog van *Wie-weet-de-kip-ei* sprake was, maar de betrouwbaarheid daarvan wordt betwist. Wie het antwoord op die ene vraag wist, werd gevraagd om zelf de tekst aan te passen. En zo is *Wiekipeia*, of – zoals men tegenwoordig zegt – *Wikipedia* ontstaan.

Of het waar is? Wie zal het zeggen; ik zoog het zojuist uit mijn duim en tikte het daarna met tien vingers in. Ongetwijfeld is er iemand die erbij was toen *Wikipedia* ontstond. Hij of zij zal mij kunnen corrigeren. Maar wie ter wereld was erbij toen het eerste ei of de eerste kip het levenslicht zag?

Laten we eens lezen wat *Wikipedia* over het kip-en-eiprobleem zegt.

De uitdrukking kip-en-eiprobleem wordt gebruikt indien van twee fenomenen moeilijk te bepalen valt welk van beide oorzaak en welk gevolg is. Dit kan komen doordat zij in een kringverhouding tot elkaar staan: zonder A kan B niet tot stand komen, maar zonder B ontstaat A niet. De uitdrukking wordt vaak als een retorische vraag gesteld: Wat was er eerder, de kip of het ei? ^{xxxix}

Er zijn mensen die stellen dat informatie op *Wikipedia* niet betrouwbaar is^{xl}, maar alleen al het feit dat ‘kip-en-eiprobleem’ zo zorgvuldig gespeld is, geeft mij vertrouwen in de bron. De meeste mensen, zo leert een eenvoudig onderzoek via *Google*, spellen ‘kip-en-ei-probleem’: een extra koppeltteken dus. Gevoelsmatig is dat beter, maar de spellingsregels van de Nederlandse

taal geven er geen aanleiding toe. Sterker nog: op een dictee zal het – als het goed is – fout gerekend worden. Terwijl dat hele spellingsregel een goed voorbeeld is van een kip-en-eiprobleem. De baas van *Van Dale* zei ooit: je schrijft iets niet zo omdat het in het woordenboek staat, maar iets staat in het woordenboek omdat je het zo schrijft.

Iets soortgelijks zou je over de Bijbel kunnen zeggen.

סלה

Wikipedia is hier wat onzorgvuldig: men zou eigenlijk van een kip-of-eiprobleem moeten spreken. Niet *en* maar *of*: geen mens gelooft dat ze allebei eerst waren. Overigens is qua spelling kippeneiprobleem met dubbel-p ook verdedigbaar.

Wikipedia meent een antwoord te hebben op de vraag.

Als de vraag letterlijk wordt genomen, heeft deze een simpel biologisch antwoord: elke kip komt uit een ei, en eieren met een harde schaal ontstonden al veel eerder in het evolutionaire proces. De eerste kip waarvan de genen genoeg afweken van een eerder vastgestelde populatie om het als een nieuwe soort te classificeren werd in die zin dus niet geboren uit ouders die zelf als kip gekenmerkt zouden worden. Omdat evolutie een continu proces is, is het echter niet gebruikelijk om zo'n onderscheid te maken tussen twee opeenvolgende generaties.

Je kunt mij veel wijsmaken. Maar die voorloper van die kip, die dus zelf niet uit een ei kwam, waar kwam die dan vandaan? Werd die geboren soms?

Hebben al die voorlopers van kippen – laten we ze kip-apen noemen of kip-anchees – dan generaties lang n et geen ei gelegd totdat er eentje was die het lukte? En dat beest kwam dan ook nog op het idee om dat ovale ding uit te gaan broeden? Hoe vreemd zal die eerste kip opgekeken hebben? ‘Geen idee wat dit is, maar ik ga er maar eens op zitten broeden. Wie weet, komt er een kuiken uit.’

Dat het biologische antwoord simpel is, daar geloof ik geen snars van. Dat het creationistische antwoord simpel is, des te meer. Creationisten zijn mensen die geloven dat de wereld in zes dagen geschapen is en dat de verslaglegging ervan in de Bijbel letterlijk genomen moet worden. In dat geval is er echt geen probleem: God schiep een kip en een haan, en sindsdien komen alle kippetjes en haantjes uit bevruchte eieren.

Omdat velen niet in een letterlijke schepping kunnen geloven, en het eenvoudige dilemma van de kip en het ei al heel snel aantoonde dat de Evolutie ook vastloopt, is het eigenlijk vreemd dat er zo weinig mensen zijn die geloven dat alles er altijd al geweest is. Dat inderdaad elke kip uit een ei komt, en dat elk ei door een kip gelegd is. Gewoon tot in het oneindige doortellend. Net zoals je dat met getallen doet. Er bestaat ook geen grootste getal. Voor elk getal dat iemand noemt, kan ik een getal noemen dat groter is, eenvoudigweg door er eentje bij op te tellen. Zegt iemand 87, dan zeg ik 88. Zegt hij 21.344, dan noem ik 21.345. Ook met het getal 3.978.456.436.885 heb ik geen moeite. Dat is heel veel – ik zou niet weten hoe je het uitspreekt – maar het is altijd nog één minder dan zijn opvolger 3.978.456.436.886.

סלה

Vreemd is de gedachte dat alles er altijd al geweest is niet. Hij heeft de nodige voordelen. Alleen al natuurkundig gezien klopt die theorie met elementaire behoudswetten zoals de wet van behoud van materie. Daar krijg je de Oerknal namelijk ook niet zo makkelijk mee gerijmd. Maar als alles er altijd al geweest is, dan klopt ook dat als een bus.

Voor een gelovige is het misschien wat ongelukkig om te moeten aannemen dat alles er altijd al geweest is, maar strijdig met de Bijbel is die opvatting niet.

Prediker zegt het namelijk ook.

*Hetgeen er geweest is, hetzelfde zal er zijn, en hetgeen er gedaan is, hetzelfde zal er gedaan worden; zodat er niets nieuws is onder de zon. Is er enig ding, waarvan men zou kunnen zeggen: Ziet dat, het is nieuw? Het is alreeds geweest in de eeuwen, die vóór ons geweest zijn.*⁵¹

Zelfs de kringloop wordt al door Prediker beschreven.

*Al de beken gaan in de zee, nochtans wordt de zee niet vol; naar de plaats, waar de beken heengaan, derwaarts gaande keren zij weder.*⁵²

Wie denkt dat *recycling* iets moderns is, zit ernaast. Het woord zelf ontbreekt in elke Bijbelvertaling. Maar telkens opnieuw dezelfde cirkel doorlopen, dat is precies waar het hier over gaat. Er is niks nieuws onder de zon.

*Gij hebt voormaals de aarde gegrond, en de hemelen zijn het werk Uwer handen.*⁵³

Dat is dus geen zesduizend jaar geleden en ook geen 13,7 miljard jaar. Het is vóór alle tijden. Voor elk jaar kwam een ander jaar. Voor het jaar 3.978.456.436.885 voor Christus kwam het jaar 3.978.456.436.886 voor Christus.

De Evolutieeler is onzin. Hij kan namelijk niet overweg met een cirkelredenering. Een vicieuze cirkel past er niet in, een vicieuze ovaal ook niet. Een Ovulatietheorie, die is nodig om een sluitende redenering te krijgen. Om de cirkel rond te krijgen.

Zegt de Bijbel ergens dat kippen geschapen zijn? ‘Mannelijk en vrouwelijk schiep Hij *hen*’, staat in Genesis 5.

Een vrouwtjes-hen en een mannetjes-hen.

⁵¹ Prediker 1: 9-10 (SV)

⁵² Prediker 1: 7 (SV)

⁵³ Psalm 102: 26 (SV)

Het woord 'hen' komt maar liefst 2988 keer voor in de Bijbel, het woord 'mens' maar 742 keer. Dat scheelt een factor vier, als je de hanen mee zou tellen een factor acht. Als je bedenkt dat er 52 miljard kippen op aarde zijn, dan is dat helemaal niet zo'n vreemde hen-mensverhouding.

Toch klopt het niet. In het scheppingsverhaal staat namelijk niet: 'Man-nelijk en vrouwelijk schiep Hij *de* hen.' Het lidwoord 'de' ontbreekt. Het gaat in Genesis 5 over de mens. En in al die andere 2987 keren dat het woordje 'hen' in de Schrift staat waarschijnlijk ook.

Dan maar eens zoeken op het woordje 'kip'. Wat blijkt? In geen enkele gangbare vertaling komt het voor. In de hele Bijbel: geen kip te bekennen! Een beetje vreemd toch wel: kip, 't meest veelzijdige stukje vlees...

Toch moeten ze er geweest zijn, die kippen. Vanaf de schepping, van voor alle tijden. Ze zijn er nu namelijk ook en dat kip-en-eiprobleem toont aan dat ze er dan altijd al geweest moeten zijn. Dat Adam en Eva geen vlees aten, is in die zin ook wel begrijpelijk, want die oorspronkelijke geschapen kip die er toen geweest is, die zou er geweest zijn als Adam dat beest gebraden had. Heel begrijpelijk dus dat Adam eieren voor z'n geld koos, en die ene kip spaarde, samen met haar haan, zoals God dat later bij de Zondvloed weer zou doen.

Had Adam destijds wel trek gehad in een gebraden boutje, of had Noach niet alleen de dinosaurïers maar ook alle andere dwarsliggende ei-leggende beesten buiten boord gehouden, dan had er nu geen haan naar dat kip-en-eiprobleem gekraaid.

Lichaamstaal

Iedereen die e-mails stuurt, krijgt er ooit mee te maken: je verzendt een bericht en het komt totaal anders over dan je bedoelde.

Bij geschreven berichten gebeurt dat veel eerder en vaker dan bij mondelinge communicatie die 'van aangezicht tot aangezicht' plaatsvindt. Dat heeft te maken met het ontbreken van de zogenaamde *lichaamstaal*; *body language* zeggen de Engelsen.

Communicatiedeskundigen beweren dat 80% van wat je zegt non-verbaal wordt overgebracht, maar echt begrijpen doe ik die boodschap niet. Een collega van me verwoordde dat als volgt: als zo'n groot deel non-verbaal gaat, dan zou ik een Chinees toch moeiteloos kunnen begrijpen?

Dat 80% van de lucht uit stikstof bestaat, snap ik. Dat kun je meten; het heeft bovendien een betekenis waar ik me iets bij kan voorstellen. Hooguit komen er vragen op of je van *massa* of *volume* uitgaat en of het nog van de temperatuur afhangt, maar dat zijn marginale kwesties. Maar 80% van een boodschap... wat is dat? Een half brood is 50% van een heel brood, maar dat is een boodschap die je bij de bakker haalt en daar gaat het hier niet om.

Van e-mail onderkennen we het probleem; we weten dat het gevaar bestaat dat een eventuele grap de lezer ontgaat en hebben daar een oplossing voor: *emoticons*. Dat zijn symbooltjes waarmee je – al dan niet ten overvloede – nog even aangeeft dat het maar een geintje is. Waarom gebruiken we deze leestekenachtige symbolen eigenlijk alleen maar in e-mail en *whatsapp*, en niet in een brief of een boek? Waarom zou in een mail het misverstand eerder optreden dan in gedrukte tekst?

De Bijbel staat vol met symbolen en afhankelijk van hoe vrijzinnig je bent, vormen die meer of minder dan 80% van de Boodschap. Kan daar nou

niet een symbooltje bij, voor de duidelijkheid? Dat je weet of iets letterlijk genomen moet worden of niet.

De grondtekst van de Bijbel kent al niet eens leestekens, laat staan *emoticons*. Maar in onze eigen taal hebben we ze ook niet.

Lichaamstaal komt in de Bijbel niet voor. We hebben alleen de tekst, niet de intonatie, de blik, de houding, de trilling in de stem. De gesprekken tussen Jezus en zijn discipelen, Mozes en het volk, Job en z'n vrienden: we lezen alleen de woorden die gezegd werden, en dan nog eens vertaald ook. Of twee keer vertaald: de grondtekst van het Nieuwe Testament is Grieks en dat is niet de taal die Jezus sprak.

Als ik het schilderij van Rembrandt met de Verloren Zoon zie, dan doet dat iets met me. Misschien doet het verhaal wel meer dan wanneer ik de Bijbel lees. Maar hoe zou het zijn als we die vader en die zoon in het echt konden aanschouwen? Als we de ogen van die oude man hadden gezien, de stem van zijn wederhorig kroost gehoord hadden... Misschien een ongelukkig voorbeeld, want gelijkenissen zijn niet echt gebeurd, maar de lezer snapt de bedoeling.

Mijn echte punt is: missen wij niet heel veel? En dan bedoel ik niet 80% of 95% maar eerder 99,8%.

Neem alleen al het verschil tussen een preek die je leest en eentje die je hoort. Maar zelfs dan geldt dat het de lichaamstaal en intonatie *van de predikant* is die je meekrijgt.

Er zit natuurlijk wel een principiële verschil tussen het lezen van de Heilige Schrift en het lezen van een e-mail. Van het eerste wordt gezegd dat de Geest erin meewerkt of kan werken. Het is niet alleen maar een stukje, meer dan een reeks woordjes. Iedereen die weet wat het is om eens echt voor een Bijbelgedeelte te gaan zitten, biddend, overdenkend, weer eens

teruglezend, die weet dat sommige teksten je telkens weer kunnen verrassen. Bij e-mailtjes gebeurt dat toch wat minder.

Ik ken één gedeelte in de Bijbel waar Jezus veelzeggend zwijgt. Dat is wanneer Petrus Hem voor de derde maal verloochent. De haan doet z'n mond open, Jezus zelf niet. Als een schaap dat naar de slacht wordt geleid, als een ooi die stil is bij haar scheerders, houdt Hij zijn lippen samen.

*En de Heere, Zich omkerende, zag Petrus aan.*⁹⁵

Hij zei niets. Helemaal niets; 100% non-verbale communicatie.

Zijn ogen zullen Boekdelen gesproken hebben, al heb ik er persoonlijk een nadrukkelijke voorkeur voor om open te houden hoe die ogen keken en wat ze zeiden. Als dat ergens opgeschreven had moeten worden, dan had het wel in de Schrift gestaan. Maar het staat er niet, nergens, in geen enkele vertaling.

Hoe zal Hij gekeken hebben?

Hij die eerst verraden werd en nu verloochend...

Hoe die ogen er ook uitgezien hebben, wat ze ook zeiden: ik geloof dat geen mens ter aarde zó gekeken heeft naar iemand door wie hij verraden of in de steek gelaten werd. En ik geloof ook niet dat Petrus in bitter huilen uitgebarsten was als de Heiland gekeken had zoals ik dat zou doen.

Zou dat kijken van Jezus zich eigenlijk lenen voor een overdenking?

Of is zijn zwijgen meer iets om eens nadrukkelijk bij stil te staan?

⁹⁵ Lucas 22: 61 (SV)

Goedertierenheid

Sinds de komst van de Nieuwe Bijbelvertaling is ‘goedertierenheid’ met uitsterven bedreigd, terwijl je dat woord vroeger gewoon in het wild tegenkwam. In een psalm bijvoorbeeld, of in een vermaning van Paulus.

*Of veracht gij de rijkdom van zijn goedertierenheid, verdraagzaamheid en lankmoedigheid, en beseft gij niet, dat de goedertierenheid Gods u tot boetvaardigheid leidt?*¹¹⁵

De NBG-vertalers ben ik dankbaar dat ze de goedheid en het geduld hebben kunnen opbrengen om ‘goedertierenheid’ liefdevol te laten staan, in de jaren vijftig van de vorige eeuw. Dat ze *μετάνοια* opeens met ‘boetvaardigheid’ vertaalden, wat echt iets anders is dan ‘bekering’ en verder in geen enkele Bijbelvertaling voorkomt, zou je alleen daarom al verdragen.

Ook de HSV’ers lieten ‘goedertierenheid’ gewoon staan, terwijl ‘lankmoedigheid’^{lix} ook hen te ver ging.

Het genootschap *Onze Taal* verkoos ooit ‘desalniettemin’ tot mooiste Nederlandse woord. Je voelt inderdaad wel aan dat dat aangenamer klinkt dan ‘grachtengordel’. Maar ‘goedertierenheid’, met die door buitenlanders verafschuwde grauwe g en haast hatelijke h: heerlijk om lekker losjes op je lippen te leggen!

Zo’n woord moet je *proeven* terwijl je het over je tong laat gaan. Marc van Oostendorp wees er in zijn boekje *Heb je nou je zin*^{lx} al op dat ‘desalniettemin’ zo lekker uitspreekt omdat alle medeklinkers voor in je mond gevormd worden. ‘Goedertierenheid’ heeft dat met haar begin-g niet, maar herbergt juist daardoor iets guls. Je spreekt het echt *uit*. Als dat woord over je spraakpapillen paradeert, heeft het een uitgesproken smaak. Terwijl

¹¹⁵ Romeinen 2: 4 (NBG)

‘desalniettemin’ meer op het puntje van je tong ligt. Daarentegen heeft ‘des’ iets van ‘desinteresse’, terwijl ‘niet’ en ‘min’ ook iets nikserigs of zelfs negatiefs over zich hebben.

Het luistert nauw, die uitspraak van woorden die we nauwelijks kunnen bevatten. Net als met ‘genade’: het heeft iets stugs, iets onverschilligs door dat ‘dûh...’ Maak je er ‘gena’ van, dan heeft het met die open ‘aah!’ iets uitnodigends. ‘Genade’ neem je in de mond. ‘Gena’ is op uw lippen uitgestort.

‘Goedertierenheid’: ik hoop dat het nooit zal vergaan.

Toen mijn dochter nog nauwelijks kon lezen, gingen we eens naar een kerkdienst van een andere gemeente. En omdat ze ‘bij ons’ oude berijming zongen en daar al decennialang de nieuwe, ging het mis toen Psalm 136 werd ingezet. ‘Hé, die ken ik!’ zeiden twee pretoogjes tussen twee al even vrolijke staartjes. ‘Dat is die ene, waar alle coupletten hetzelfde eindigen.’

*Want Zijn gunst, alom verspreid
zal bestaan in eeuwigheid.^{lxi}*

Ze zong het door alles en iedereen heen. En hard. Onschuldig, grappig misschien zelfs, maar ook wel pijnlijk. Want wie één keer de Nieuwe Berijming gezongen heeft, wil nooit meer de oude Psalm 136 terug.

Goedertierenheid: 150 hits in de Statenvertaling waarvan 113 in Psalmen. Wat bezielt iemand om ‘gunst’ te vertalen? ‘Gunst’, dat is zoiets als ‘verhip’. Terwijl ‘alom verspreid’ me doet denken aan scherven op de vloer als iets helemaal aan diggelen ligt. Neergesmeten, teneergeslagen.

De schoonheid van het woord komt nog meer tot uiting als je de melodie eronder zet: eerst twee lange noten op ‘want - zijn’. En daarna schrijft die vijflettergrepige schoonheid over je tong en langs je lippen.

Verdraagzaamheid en lankmoedigheid, ik vind het allemaal best. Maar als er ooit nog eens een herstelde, herziene of nog nieuwere berijming komt: van die goedertierenheid blijven ze af.

Stomme Beelden

Toen dr. M.J. Arntzen mij op 5 oktober 1969 doopte, was hij al een oude man. Althans, mijn vader vertelde eens dat hij destijds dat beeld had. Op het moment dat ik deze woorden schrijf^{dxv}, leeft de emeritus-predikant nog...

Je kunt je afvragen in hoeverre dat beeld gekleurd was door het feit dat mijn vader nog maar 26 was. Mijn opa, die in hetzelfde jaar geboren werd als die dominee, zag het wellicht anders. En nu mijn vader 70 is, kijkt hij anders tegen leeftijden aan. Afhankelijk van de kijker, wordt het beeld anders.

Ik moest aan Arntzen denken toen ik tot ouderling bevestigd werd. Mijn doopnamen klonken door de Nieuwe Kerk van Delft en ik dacht: 'gelukkig, hij zegt het goed'. *Gerrit Martinus Tuk*, dat is inderdaad mijn naam. Zo heet ik, al noemt zelden iemand me zo, en zijn het in wezen ook niet mijn doopnamen. Ruim vier decennia geleden, in de Gereformeerde Kerk van 's-Gravendeel, maakte de doper er abusievelijk *Marinus* van. Maar mijn ouders en ik hielden altijd vast aan wat bij de burgerlijke stand staat en niet wat bij de doop gezegd is.

Die verspreking van toen zal te maken hebben met de naam van de predikant, die zelf zo heette. Als het verhaal al waar is, want geluidsopnamen van die dienst zijn er niet en ik was er zelf wel met mijn hoofd bij toen ik gedoopt werd, maar ik lette niet erg op. Ik liet alles over me heen komen en was dus in zekere zin een betere kerkganger dan nu.

Zou dat verhaal van die minieme naamsverandering niet *later* ontstaan zijn? De proefdruk van mijn geboortekaartje bevatte namelijk diezelfde fout. Misschien zijn er door de jaren heen in mijn familie twee gebeurtenissen door elkaar gehaald.

In ieder geval klopt die ambtelijke vergissing met het beeld van die zeer geleerde maar ietwat verstrooide voorganger.

Beelden: misschien dacht ik vooral daarom wel aan Arntzen, wiens proefschrift^{lxvi} ik ooit kocht bij een antiquariaat. Daarbij trof ik een stelling aan die beweerde dat een kruis in een kerkgebouw strijdig is met de Heidelbergse Catechismus. U weet wel: zondag 35.

Maar zou men de beelden in de kerken als boeken der leken niet mogen dulden?

Neen; want wij moeten niet wijzer zijn dan God, dewelke zijn Christenen niet door stomme beelden, maar door de levende verkondiging zijns Woords wil onderwezen hebben.^{lxvii}

Toen ik die stelling voor het eerst las, meende ik dat hij schertsend bedoeld was. Maar naarmate ik een beter beeld van mijn eerste herder en leraar kreeg door een autobiografie van hem te lezen, drong steeds meer tot me door dat hij dit gewoon *meende*. Gods Woord verkondigen doe je met *woorden*. Dat is oer-gereformeerd en hoe goed je bedoelingen met beelden ook kunnen zijn: de Catechismus verbiedt ons ze te gebruiken. Beelden zijn stom: ze zeggen niets. Volgens hem dan.

De predikant die mij doopte, heb ik niet persoonlijk gekend. En de predikant die mij tot ouderling bevestigde, moet ik nog beter leren kennen.

Toen we met de ouderlingen van gedachten wisselden over het gebruik van meegenomen voorwerpen ter liturgische illustratie, zei hij: 'preken is communiceren'. Ik denk dat dat een rake *one-liner* is, en dat beelden deugen zolang ze inderdaad die tekst bij de ontvanger brengen. Mijn beeld van illustraties werd scherper. En de scherpe kantjes gingen er wat af.

Toch kom ik er niet uit, zolang ik de Catechismus serieus neem: een levenloos voorwerp kan niet praten en wat voor stomme beelden geldt, geldt ook voor stomme bekertjes. Dat concrete voorwerp was namelijk het onderwerp dat aanleiding gaf tot de gedachtewisseling: een plastic bekertje, dat gebruikt werd ter verduidelijking van een Bijbeltekst.

*Maar wij hebben deze schat in aarden kruiken, opdat de allesovertreffende kracht van God zou zijn en niet uit ons.*¹¹⁸

Buiten kijf staat dat velen de beelden makkelijk onthouden. Maar mijn handen jeuken om een enquête te houden met als vraag over welke tekst er die zondag gepreikt werd. Wedden dat de meesten over *aarden vaten* beginnen? Toch ging de preek daar niet over.

Mensen herinneren zich niet wat ze *gehoord* hebben, maar wat ze *onthouden* hebben. Vreemd woord trouwens: ‘onthouden’. Wat je niet in je hoofd kunt houden, dat ont-houd je. Vergeten dus.

Nu is mijn geheugen zo best niet, want toen ik tijdens het genoemde gesprek probeerde die zinnen uit Heidelberg te citeren, had ik werkelijk *geen idee* waar het stond en hoe de formulering was. Daar sta je dan, met je grote mond. Een ambtsgenoot vulde me aan met ‘boeken der leken’.

Mooi is dat, als je steun krijgt van iemand die het *niet* met je eens is! Diezelfde broeder – of was het nou toch een ander, ik weet het echt niet meer – begon over glas-in-lood in de Oude Kerk. Terwijl ze dat van mij ook achterwege hadden mogen laten en je daarvan toch *met zekerheid* kunt zeggen dat ze niet te rijmen zijn met zondag 35. Dat ze van glas zijn en niet van steen, verandert in wezen niets aan wat ze zijn: stomme beelden.

Ik heb niks met beelden in de kerk, ook niet met glazige. Toen er in 2006 een raam met een afbeelding van het dochttertje van Jairus geplaatst werd in de Nieuwe Kerk, interesseerde me dat werkelijk geen lor. Ik kan in alle eerlijkheid zeggen dat ik er nog nooit naar gekeken heb. Terwijl ik graag om me heen kijk in dat prachtige gebouw. Ik geniet van die eikenhouten banken en die schitterende kroonluchters. De doopvont en de preekstoel: dat zijn geen beelden, maar dingen. Ook stom, maar wel veelzeggend.

Ramen waardeer ik alleen omdat er daglicht door naar binnen komt. Dat licht waarvan God zei dat het er zijn zou. Op de Eerste Dag.

¹¹⁸ 2 Korinthe 4: 7 (HSV)

Waar ging het ook alweer om, met dat plastic bekertje? De predikant dronk het leeg, frommelde het met een één hand op en liet het vallen in een gigantische afvallemmer: de preekstoel.

Achter mij hoorde ik een stoel kraken.

Of verbeeldde ik me dat maar?

Want ik kon me dat voorstellen, dat juist de ambtsdragers die aftredend waren niet meteen gemakkelijk op hun stoel zaten bij de gedachte dat ze vrijwel niets waard waren.

‘Als Paulus zijn brief in deze tijd geschreven zou hebben, zou hij het ook over een plastic bekertje gehad hebben’, zei onze dienaar. Een vertaalslag, begreep ik. Met het verkeerde woord dichter bij de betekenis komen.

Aarden kruiken, die komen in de *Herziene Statenvertaling* precies nog één keer voor. Benieuwd wat ervan gezegd wordt.

*De kostbare kinderen van Sion, eens gewaardeerd als zuiver goud, hoe worden zij nu beschouwd als aarden kruiken, het werk van pottenbakkershanden!*¹¹⁹

Je zou inderdaad denken dat dit een tegenstelling is en een aarden kruik dus niet kostbaar. Terwijl een handgemaakte pot in onze tijd juist extra duur is. Ik heb zo’n ding uit Griekenland, met een zegel als tastbaar bewijs dat het *echt* met de hand gemaakt is. Met pottenbakkershanden.

Mijn probleem is niet alleen dat ik me te veel afvraag, maar ook dat ik een te exacte manier van denken heb om metaforen te kunnen volgen. Misschien is het de beroepsdeformatie van een ICT’er om op zoek te gaan naar de *verschillen* en daarmee naar de *fouten*. Want in mijn werk kun je iets pas goed krijgen als je heel veel aandacht aan fouten besteedt. Terwijl dat in het pastoraat weleens anders zou kunnen zijn.

¹¹⁹ Klaagliederen 4: 2 (HSV)

Natuurlijk zie ik overeenkomsten tussen kruiken en bekertjes. Ze kunnen allebei iets te drinken bevatten: er zit wat in, in die overeenkomst. Maar van een aarden kruik kan ik me onmogelijk voorstellen dat ze die *weggooiden* als hij leeg was. En een flinke vent die 'm met één hand opfrommelt. Maar het grootste verschil is nog wel dit: een plastic bekertje, hoe slap, licht en dun ook, is volstrekt *onbreekbaar*. Het waait met alle winden mee. Laat het vallen op een harde vloer en het stuitert jolig in de rondte met een hol, hikkerig geluid. Gooi het naar iemands hoofd en hij houdt er geen schrammetje aan over. Dat hoofd niet en die beker niet.

Een aarden kruik, werk van pottenbakkershanden, dat lijkt me nog een kostbaar ding. Zelfs als hij leeg is. Ik las in een interview met jeneverstoker Zuidam dat ze *achthonderd euro* betalen voor een leeg sherryvat. Een leeg vat en jarenlang geduld: dat kan de kostelijkste dingen opleveren.

Ik hoop dat de eerstvolgende bevestigingsdienst in de Oude Kerk is. Niet met zo'n vriendelijke, verende, warme eikenhouten vloer onder de kansel, maar met van die koude marmeren grafstenen op de grond. En dat de voorganger dan een stenen kruik meeneemt, die niet met één hand verkreukelt, maar met twee handen op de vloer laat klateren. Verkruiemeld wordt-ie, die kruik. Weggevaagd, die vaas. Scherpe stukken spetteren weg tot aan het grafmonument van een ruige zeerover, een scherp scheert rakes langs het hoofd van de ouderling van dienst.

En dat de predikant dan niet alleen die kruik, maar ook een stilte laat vallen.

Zo'n harde stilte.

Zo'n ongemakkelijke, waarvan vlez en stenen harten met stomheid geslagen raken.

'Dit, gemeente, is wat er met ambtsdragers gebeurt als u ze laat vallen. Zult u zuinig met ze zijn? Die mannen zijn niet van plastic...'lxviii

Liefhebben

‘Als je lief bent, heb ik straks iets lekkers voor je.’

Pedagogisch schijnt dat goed te zijn: positief gedrag stimuleren door een beloning in het vooruitzicht te stellen. Een blij vooruitzicht, iets wat je streelt. Je tong, je ego, jezelf.

Logisch gezien heb ik er moeite mee. Ik bedoel: als ik rationeel, kritisch, analytisch naar bovenstaande oorzaak en gevolg kijk, dan klopt er voor mijn gevoel iets niet. Dat je een kind een koekje of snoepje geeft omdat het lief is... Van koekjes word je dik en snoepjes slopen je gebit, maar dat bedoel ik nog niet eens.

Het woordje ‘als’ in de bijzin hierboven, geeft een *voorwaarde* aan en daar wringt het wat mij betreft. Want *voorwaardelijke liefde*, is dat eigenlijk wel liefde? Zo’n kind dat de hele middag loopt te zaniken en etteren, en daarna – zuiver en alleen om dat koekje in de wacht te slepen – besluit om tijdelijk met dat infantiele getreiter te stoppen, mag je dat ‘lief’ noemen?

Hebben ‘lief zijn’ en ‘liefhebben’ eigenlijk wel met liefde te maken? Zijn het geen totaal verschillende werkwoorden?

Als je ‘als je lief bent’ aan *Google Translate* voert, komt hij met ‘*if you are sweet*’, terwijl ‘als je liefhebt’ vertaald wordt met ‘*if you love*’. Liefhebben heeft met liefde te maken, lief zijn met zoetheid.^{lxxxii}

Waar in de Bijbel wordt er gesproken van ‘lief zijn’? Voor elkaar of voor een ander. Voor jezelf, voor God. Voor je moeder of omwille van een koekje.

Hoewel het woord ‘lief’ in alle vertalingen een dikke honderd keer voorkomt – vooral Psalmen en Hooglied doen flink hun best – lukte het me niet om het ergens aan het werkwoord ‘zijn’ te koppelen. Althans niet in die betekenis van hierboven.

Even denk ik er eentje gevonden te hebben, in Psalmen.

*Ik zal u eeuwig loven om wat u hebt gedaan, ik blijf hopen op uw naam, die goed is, in de kring van wie u lief zijn.*¹⁵⁶

De kring van wie u lief zijn: dat ‘lief’ zegt niet zozeer iets over die kring of die mensen, maar over God die liefheeft. Wij loven God om wat Hij heeft gedaan. Hij heeft ons lief om... ja, waarom eigenlijk?

‘Liefhebben’, dat werkwoord wemelt door de hele Bijbel heen. ‘Lief’ wordt vaak verbonden met ‘hebben’, soms met ‘krijgen’. Maar ik heb ‘lief zijn’ niet kunnen vinden. Gelukkig hebben we Google. Die vindt van alles.

*Denk eens aan een ander
Lief zijn voor elkander
Geeft elkaar de hand
Wees voor iedereen charmant
Geen geleuter, geen gepeuter,
't is toch niet zo zwaar!
Lief zijn voor elkaar*

Het archaïsche ‘elkander’ in deze tekst doet misschien aan een psalm denken en dat verouderde ‘geeft’ aan een klassiek gezang. Het heeft zelfs iets van Opwekking, gezien de vrolijkheid en de eenvoud van de melodie en de tekst. Maar het is een carnavalslied van het *Cocktail Trio*.

‘Elkander’ en ‘lief’ zijn woorden die je niet alleen bij hen, maar ook in de Bijbel samen in één tekst kunt aantreffen.

*Zijt niemand iets schuldig dan elkander lief te hebben; want wie de ander liefheeft, heeft de wet vervuld.*¹⁵⁷

Maar bij alle hits die je vindt, kom je geen carnavals-hit^{lxxxiii} tegen. Ook geen teksten uit het Oude Testament trouwens.

¹⁵⁶ Psalm 52: 11 (NBV)

¹⁵⁷ Romeinen 13: 8 (NBG)

Opeens valt me des te meer op dat Jezus het over een *nieuw* gebod heeft.

*Een nieuw gebod geef Ik u, dat gij elkander liefhebt; gelijk Ik u liefgehad heb, dat ook gij elkander liefhebt.*¹⁵⁸

Een nieuw gebod: heb elkaar lief. Was dat er dan nog niet? Je naaste, de ander liefhebben als jezelf, dat kennen we inderdaad uit het Oude Testament. Eenrichtingsverkeer: het klinkt zelfs nog zuiverder.

Vreemd maar waar: tientallen keren wordt er in de verschillende vertalingen over elkaar (of elkander) liefhebben gesproken. Maar nooit in het Oude Testament. Daar moet het van één kant komen: die van mij.^{lxxxiv}

Even dacht ik toch een tegenvoorbeeld te hebben, een uitzondering.

*Zo zegt de HERE der heerscharen: spreekt eerlijk recht en bewijst elkander liefde en barmhartigheid.*¹⁵⁹

Maar daar staat 'liefde' en niet 'lief'. En die woorden wil ik, mede vanwege dat koekje waarover ik begon, toch wel uit elkaar zien te houden.

Kun je iemand ook lief vinden eigenlijk? Ja, maar in de Bijbel doet niemand dat. Ik kwam niet veel verder dan weer het Hooglied.

*Ik bezweer je, meisjes van Jeruzalem, als jullie mijn lief vinden, wat zeggen jullie tegen hem? Dat ik ziek van liefde ben.*¹⁶⁰

'Als jullie mijn lief vinden...' Het lijkt wel een meisje uit Rotterdam, dat hier tot de meisjes van Jeruzalem spreekt.^{lxxxv}

De liefde doet de naaste geen kwaad.

Maar je kunt er toch ziek van zijn.

¹⁵⁸ Johannes 13: 34 (SV)

¹⁵⁹ Zacharia 7: 9 (NBG)

¹⁶⁰ Hooglied 5: 8 (NBV)

Zin

Wat is de zin van het leven?

Lastige vraag, vooral ook omdat 'zin' volgens *Van Dale* zeven betekenissen kan hebben en 'leven' vier. Als alle combinaties mogelijk zijn, is de vraag dus op achtentwintig manieren op te vatten.

Ook in de Bijbel komt 'zin' regelmatig voor. Zelden bij Prediker trouwens; er is maar één zin in één vertaling waarin hij het woordje gebruikt.

*Maar bij alles wat God doet onder de zon, zo heb ik ingezien, doet hij wat hij doet. De mens is niet in staat de zin ervan te vinden. Hij tobt zich af en zoekt ernaar, maar hij vindt hem niet, en al zegt de wijze dat hij inzicht heeft, ook hij is niet in staat de zin ervan te vinden.*²³⁵

Eigenlijk zijn dat twee zinnen in één vers. Een eeuwenoude zucht.

Toch gaat ook dit niet over de zin van het leven, van wat wij op aarde doen. Het gaat om 'wat God doet onder de zon'. *Daarin* kan Prediker de zin niet ontdekken. Mensen hebben hun hobby's, gezelligheid, televisie en sport. Je leest wat, maakt een praatje. Maar wat *God* doet, dat is waar Prediker de diepere betekenis van ontgaat.

Ik wou een zin vinden waarin sprake was van de zin van het leven. Ik tobde mij af, zocht ernaar en vond er eentje. Gewoon via de Zoekmachine, met de woorden 'zin' en 'leven'. In eerste instantie vond ik er vijf; vier ervan vielen af omdat het daar ging om 'in de zin hebben'. Telkens betrof dat *kwaad*; een mens heeft zelden iets goeds in de zin. In die zin zou het leven inderdaad zinvoller ingevuld kunnen worden.

Prediker had nog geen beschikking over de Nieuwe Bijbelvertaling. Wellicht ook niet over een Zoekmachine.

²³⁵ Prediker 8: 17 (NBV)

Zonder computer moest hij al die boekrollen doorspitten naar de zin van het leven. Wie heeft daar nou zin in? Een monnikenwerk, dat is het.

Eén keer maar, in die vijfde vindplaats, vraagt er in de Bijbel iemand naar de zin van het leven.

*Rebekka zei tegen Izak: Ik heb een afkeer van mijn leven vanwege de dochters van de Hethieten. Als Jakob een vrouw neemt uit de dochters van de Hethieten zoals deze twee, uit de dochters van dit land, wat heeft mijn leven dan nog voor zin?*²³⁶

‘Waarvoor leef ik dan nog’, verzucht ze in de NBG. ‘Wat heeft het leven mij dan nog te bieden?’, in de NBV. Mij lijkt het ook niet alles, dat je zoon thuiskomt met een Hethietin. Maar dat je leven *geen zin* meer zou hebben...

Izak grijpt meteen in. Hij stuurt Jakob naar Paddan-Aram en zorgt ervoor dat z’n zoon met z’n eigen nicht kan trouwen.

*En moge God, de Almachtige, je zegenen, en je vruchtbaar en talrijk maken, zodat je tot een menigte van volken zult worden.*²³⁷

Merkwaardig, hoe de zin van het leven gekoppeld wordt aan je eigen soort en het in stand houden ervan. Alsof je Darwin hoort.

We boffen maar met de Zoekmachine en de Herziene Statenvertaling. Anders hadden we deze zin nooit gevonden. Het woord ‘onzin’ komt ook alleen maar in deze vertaling voor^{cxxi}, eveneens één keer²³⁸.

Er zullen relatief weinig lezers zijn die een zoon hebben die met zijn eigen nicht is gehuwd en wellicht nog minder met een Hethitische vrouw. Velen van u kan ik met hoofdstuk daarom geen uitsluitsel geven.

U zult zelf moeten zoeken, naar de zin van het leven.

Of naar een vrouw voor uw zoon.

²³⁶ Genesis 27: 46 (HSV)

²³⁷ Genesis 28: 3 (HSV)

²³⁸ 2 Petrus 2: 18 (-HSV)